

DE DOCHTERS

Colofon

ISBN: 978 90 8954 830 6

NUR: 301

1e druk 2015

© 2015 Sepha de Leeuw

Uitgeverij Elikser

Ossekop 4

8911 LE Leeuwarden

www.elikser.nl

Vormgeving omslag en binnenwerk: Evelien Veenstra

Foto auteur: Elsbeth de Leeuw

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op wat voor wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur en de uitgeverij.

This book may not be reproduced by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from the author and the publisher.

DE DOCHTERS

Sepha de Leeuw

Voor Hélène, Irma, Brigitte en Ewald

DE METTEN

In februari van het jaar 1928, toen ik net achttien jaar was geworden, trouwde ik voor de kerk met Henri Pierre Dominique van Cleve. Het was een gearrangeerd huwelijk. Ik zag er mallotig uit in mijn bruidskleding. Door de drukte van de laatste weken was ik afgeval- len, waardoor de jurk om mijn lichaam slobberde. Was het zomer geweest, dan had ik bloemen in mijn haar gestoken en daaraan de sluier laten vastmaken. Nu was de sluier net boven mijn voorhoofd bijeengebonden en leek het alsof ik een uitgezakte toef slagroom op mijn hoofd droeg. Ik voelde me ellendig. Ik bibberde niet alleen van de vrieskou in de kerk of van schaamte over mijn uitrusting maar ik bibberde ook van de zenuwen door de man die mij naar het altaar begeleidde. Hij was nog steeds een vreemde voor mij.

De plechtigheid werd geleid door pastoor Dumoulin, bijgestaan door twee misdienaars, snotneuzen die waarschijnlijk op school best gemist konden worden omdat ze toch niet van plan waren iets te leren. Als de pastoor knielde, stonden zij op, ze vergaten bij de consecratie het kazuifel op te tillen en toen de toespraak te lang duurde naar hun smaak gingen ze met de rug naar het altaar op de trappen zitten en inspecteerden uitvoerig de inhoud van hun neuzen. Het was de enige vrolijke noot tijdens de sobere dienst.

Van mijn kant was mijn vader aanwezig en natuurlijk Dora, onze huishoudster, die ik veelvuldig achter me haar neus hoorde snuiten. Dora was het op het laatst toch weer niet eens met mijn huwelijk.

Van Henri's kant waren er zijn vriend notaris Karel Verberk en zijn secretaris Johan Polder, die zijn naam en voornaam overdreven articulerend uitsprak tijdens de korte kennismaking voor de ceremonie. Alsof ik een buitenlandse was die niet gewend was aan Nederlandse klanken. Behalve mijn vader, Dora en de twee genodigden van Henri was de kerk leeg. Omdat Henri ongenode gasten wilde uitsluiten, had hij de deuren van het hoofd- en zijportaal laten sluiten. Daarom betrad de kleine stoet die wij vormden via de sacristie de kerk.

Ik kon nog steeds niet bevatten dat ik ging trouwen. De gebeurtenissen waren de afgelopen dagen nog sneller gegaan dan een orkaan op zijn hevigest. Mijn hele bestaan was ondersteboven gekeerd en meegesleurd in een dolle vaart die voorlopig in de kerk op de bidstoelen voor pastoor Dumoulin eindigde. Ik kon mijn gedachten

nauwelijks bij de mis houden, durfde niet naar de man te kijken die weldra mijn echtgenoot zou zijn.

Behalve dat hij tweeëntwintig jaar ouder was dan ik en volgens mijn vader zeer welgesteld, wist ik weinig van hem. En het merkwaardige was dat ik ook geen behoefte had om meer over hem te weten te komen. Ik ging trouwen en die wetenschap was voor mij belangrijker dan de achtergrond van de man die naast mij knielde.

Ach, ik was achttien jaar, gewend te gehoorzamen en me niet te verwonderen of af te vragen waarom het in het leven ging zoals het ging. Plichtmatig volgde ik de mis. En gelaten onderging ik de preek, ook al ging die dit keer over mijn situatie, over eeuwige trouw en verleidingen in het huwelijk waar man en vrouw niet aan mochten toegeven.

Al na de eerste woorden luisterde ik met een half oor. Een jarenlang verblijf in een nonnenklooster had mij geleerd doof te zijn voor verhandelingen over alle gevaren en aanvechtingen die het lichaam als tempel van de Heilige Geest bedreigden. Ik had weinig op met preken en, ook toen al, nog minder met het geloof. Als God liefde was en de nonnen katholiek waren, dan kon Hij onmogelijk de God van de nonnen en de katholieken zijn. In mijn ogen waren nonnen de dochters van Satan en was moeder-overste zijn vrouw.

Dat gesluierde kreng verplichtte mij tot een rozenkrans toen ze in bed mijn handen tussen mijn benen betrapte. Ze beschuldigde mij ervan mezelf in slaap te wiegen en friemelde een rozenkrans tussen mijn vingers. Iedere avond werd ik gecontroleerd als het grote licht op de slaapzaal overging in de nachtlamp. Tot de dag waarop ik bij moeder-overste in de spreekkamer moest komen en ze mij vertelde dat een man met mij wilde trouwen.

Eerst geloofde ik haar niet. Moeder-overste werd door ons, de internaatmeisjes, als de oermoeder van het kwaad beschouwd. Als ze een non niet mocht, en de kleinste overtreding kon daar een aanleiding toe zijn, of als ze een novice op onderdanigheid wilde testen, dan wees ze die bij de eerstkomende mis een plaats in de voorste bank onder de preekstoel aan. Het leek een vriendelijk en onschuldig bevel. Maar als de oude kloosterpater de preekstoel beklom en aan zijn verhaal over hel en verdoemenis begon, sproeide een nevel van

kwijl en spuug uit zijn bijna tandeloze mond. En omdat hij nogal lang van stof was, bedekte aan het eind van de preek een dikke laag zeaver het gezicht en de kap van de ongelukkige. Het kwam niet vaak voor dat de bank onder de preekstoel leeg bleef.

Bij ons, de meisjes van het internaat, durfde moeder-overste dat niet. Wij waren de inkomstenbron van het klooster en die mocht niet in gevaar komen. Bij ons hanteerde ze subtielere methodes om ons eronder te houden. Wij werden van 's morgens vroeg tot 's avonds laat onledig gehouden met goede aantekeningen en getuigschriften.

Wij bekwaamden ons in alles. In wellevendheid, in etiquette, in godsbewijzen, in onschuldige conversaties, in novenen, in nuttige handwerken, in bloemschikken, in zwijgen wanneer een oudere of meerdere het woord voerde. En omdat zich altijd een oudere of een meerdere in ons gezelschap bevond, wist niemand van ons wat een onschuldige conversatie inhield.

Ik schrok op uit mijn overpeinzingen, ik moest opletten. Henri stootte mij vriendelijk aan omdat de huwelijksvoltrekking binnen enkele ogenblikken plaats zou vinden. Ik keek achterom naar Dora. Ik wilde haar gezicht zien, haar geruststellende blik opvangen. Maar Dora pakte juist weer de zakdoek uit haar handtas en miste mijn ogen. Ik voelde paniek opkomen, begon opnieuw te twijfelen. Deed ik er goed aan met Henri van Cleve te trouwen? Een man die meer dan twintig jaar ouder was dan ik? Kon ik nog terug?

Mijn denken was in de loop der jaren stoffig geworden, vooral traag. Niet getraind om een passend antwoord te geven op een vraag of te beslissen in geval van twijfel. Het voelde aan alsof Henri en pastoor Dumoulin misbruik maakten van mijn zwakte.

Mijn rechterhand werd in die van Henri gelegd en voordat ik het besepte, hoorde ik mijn stem dun en onzeker *ja, ik wil* zeggen. Daarna bevestigde pastoor Dumoulin met krachtige stem dat hij ons zojuist het heilig sacrament van het huwelijk had toegediend. Ik keek naar Henri, die zijn hoofd schudde en ontstemd leek. En toen hij mijn slui-er terugsliep om me te kussen en ik mijn lippen tuitte, negeerde hij die en beroerde met zijn mond heel even mijn voorhoofd. Verstijfd bleef ik zitten.

Na de mis stond mij nog een ceremonie te wachten. De gang

naar het Maria-altaar. Mijn voetstappen klonken hol en aarzelend. Ik knielde voor het beeld neer, voor de Madonna met de afhangende schouders. Ze zag er net zo triest uit als ik me voelde. En ineens verlangde ik terug naar mijn slaapplaats achter het gordijn in het internaat, naar de bedrozenkrans, naar de tijd voordat Lisa kwam en ik nog de baas was over mijn fantasieën.

Wij staarden elkaar versteend aan: de Madonna en ik. Er was geen begrip tussen ons, geen aanleiding tot troost, geen hoop. In alle hevigheid drong het tot me door dat ik misschien toch een fout had gemaakt. Een onherroepelijke fout. En ik raakte zo in de war dat ik me niet meer kon herinneren waarom ik voor de Madonna met de flessenschouders zat. Ik besepte alleen dat ik niet meer terug kon, dat ik me door mijn eigen onbenul gevangen had laten zetten. Ik was ontzet, zo confuus dat ik niet eens merkte dat een van de misdienaars zijn brandende kaars scheefhield en er kaarsvet op mijn trouwjurk druppelde. Dora, die naar het Maria-altaar was meegegaan, verkocht hem een mep, geen zachtaardige mep want het joch begon te huilen.

Henri was op het hoofdaltaar achtergebleven en dacht dat ik in tranen was uitgebarsten. Haastig kwam hij aangelopen en sloeg zijn arm om me heen.

‘Vertrouw me, Ada,’ zei hij zachtjes. ‘Ik zal een goede echtgenoot voor u zijn.’

Het was gaan ijzelen. Voorzichtig slifferden we naar de auto’s die ons naar het dorp van Henri moesten brengen, dat zo’n twintig kilometer verderop lag. De zilvergrijze auto van Henri werd door Johan Polder bestuurd. Henri hielp mij in te stappen en Johan Polder mijn vader, die eerst weigerde omdat hij voorin plaats moest nemen.

‘Ik ga niet naast het personeel zitten,’ sliste hij. ‘Ik ben de vader van de bruid en niet de bijrijder.’

Ook bij de tweede auto, de Fiat van de notaris, ontstond enige commotie. Pastoor Dumoulin zat al achterin toen Karel Verberk de motor startte.

‘En ik dan,’ hoorde ik Dora roepen.

Henri stapte uit. Het duurde enige tijd om de notaris ervan te overtuigen dat hij het in dit geval niet kon maken om de huishoudster te

laten staan. Pastoor Dumoulin bemoeide zich niet met de kwestie. Volgens Dora ging hij expres breeduit zitten toen ze eindelijk naast hem mocht gaan zitten.

‘Het was een klein incident,’ zei Henri tegen me. ‘Het zal ons geluk niet in de weg staan.’

Hij pakte mijn hand en kneep er liefdevol in.

Voor mij was het geen klein incident. Het was de tweede keer dat Dora eraan herinnerd werd dat ze een ondergeschikte was. Ook al beschouwde ik haar als mijn oudere zuster die de plaats van mijn overleden moeder had ingenomen, voor Henri bleef ze de meid, die dienovereenkomstig behandeld diende te worden.

Toen mijn vader hoorde dat ze bij de kerkdienst niet aanwezig mocht zijn en helemaal niet bij het bruiloftsdiner, greep hij in. Geen Dora, geen bruiloft. Misschien wilde hij op die manier goedmaken dat hij Dora, tijdens mijn eerste kennismaking met Henri, met zijn stok geslagen had. Met afschuw dacht ik eraan terug.

Toch was ik verbaasd over zijn edelmoedigheid. Voor zover ik me kon herinneren, had mijn vader nog nooit partij gekozen. Behalve voor zichzelf. Ik kende hem voornamelijk als een man die overdag zijn bezittingen inspecteerde, wat dat ook voor mocht stellen, en 's avonds in zijn kantoortje, een vroegere opkamer voor de melkbussen, over de boekhouding gebogen zat en vooral naging wie hem benadeeld kon hebben. Als ik als klein kind door de kier van de deur stiekem naar hem keek, vergeleek ik hem met een kraai die naar zijn aas loerde, de kop wat scheef en pikkerig op de bultige romp, de sluwe kraaloogjes flitsend over het papier, de pen in de gekromde klauw. Mijn vader had een bochel en leed aan koetsiershandsen maar was te gierig om noch voor het een, noch voor het ander een arts te raadplegen. Ik kende hem natuurlijk ook als de man die mij naar het internaat had gestuurd.

Onbewogen, alsof ik een bunder grasland was die hij aan een boer verpachtte, onderhandelde hij met moeder-overste over het bedrag dat zij voor mij rekende. Mijn vader verloor. En hoe. Volgens Dora kwam mijn vader met buikpijn thuis. Moeder-overste had een nog hogere prijs bedongen toen ze in de gaten kreeg dat mijn vader er warmpjes bij zat. Tegen de meerkosten bood ze lessen in de Franse taal aan en

een elementaire opleiding in boekhouden. Behalve de eerste regels van het Onzevader heb ik nooit een woord Frans geleerd of een cijfer op een debet- of creditzijde gezet. Daar is mijn vader ook niet achter gekomen. Voor hem was het allerbelangrijkste dat ik van de vloer was. En ik wist waarom.

Ik vond hem geen goede vader, ook al had hij ervoor gezorgd dat ik niets tekortkwam. Maar hij was zo bezeten van grijpen en schrapen dat hij nog een ei had willen scheren als hij vermoedde dat er een veertje aan zat. Zelfs tijdens de rit naar het huis van Henri sprak hij nog met spijt over mijn bruidsschat. Die rit duurde door de ijzel veel te lang, Johan Polder deed zijn uiterste best om de auto op de weg te houden. Bovendien raakte hij geïrriteerd door het geratel van mijn vader.

Om zijn bochel de ruimte te geven, zat mijn vader schuin in de stoel waardoor hij bijna in het oor van Polder sprak.

‘Ik heb Ada De Gele Berg geschonken,’ schetterde hij, terwijl hij zijn noodgebit met zijn vinger tegenhield. ‘Zelf heb ik er te weinig van mogen genieten, altijd druk, altijd in de weer om Ada een goede opvoeding te geven. Maar waarde Henri, als ik u zo noemen mag, u zult er straks veel plezier aan beleven. Ik zie u en Ada en het nageslacht waar u ongetwijfeld voor zult zorgen al zandkastelen bouwen. Ik zie de kinderen met blote voetjes ...’

‘U zou er goed aan doen meneer Polder niet af te leiden,’ onderbrak Henri hem. ‘Het is glad op de weg en ik wil Ada graag ongedeerd in haar nieuwe huis ontvangen.’

‘Natuurlijk, dat begrijp ik,’ zei mijn vader. ‘Het is altijd een risico om een auto aan personeel toe te vertrouwen. Ik heb het meteen gezien, het is een dure auto want het is een Spijker, hè.’

Ik voelde Henri’s hand in de mijne verkrampen. ‘Meneer Polder is mijn personeel niet. Hij is mijn secretaris en mijn rechterhand.’

‘Dan is hij volgens mij toch personeel. Als hij uw secretaris is, dan betaalt u hem en dan is hij uw personeel. Ik zie niet in wat de moeilijkheid is.’

Henri zuchtte. ‘Zit u goed, Ada?’ vroeg hij toen. ‘Het zal niet lang meer duren. U zult wel trek hebben in een kop koffie of thee.’

‘Ik hoop dat u zacht gebak hebt besteld,’ ging mijn vader onver-

droten verder. Hij tikte op zijn noodgebit. ‘Nieuwe tanden,’ sliste hij. ‘Het heeft mij een vermogen gekost om er netjes uit te zien voor Ada. Ze moet zich niet voor haar vader hoeven te schamen. Alles heb ik voor haar over. U zou eens moeten weten wat ze mij gekost heeft.’

Fijngevoeligheid was mijn vader vreemd. Voor hem was geld en alles wat daarmee te maken had zijn levensadem. Zonder onderbreking memoreerde hij slissend oude rekeningen die moesten bewijzen wat hij allemaal voor mij over had gehad. Henri liet mijn hand los en keek door het beslagen portierglas naar buiten. Ik probeerde de haarlok op mijn voorhoofd te fatsoeneren die door de motijzel over mijn voorhoofd was gezakt. Dora had er die ochtend met een krultang een zwierige slag in gelegd waarbij ze bijna mijn huid verschroeide. Het waren de zenuwen geweest. Voor de verandering had ze weer eens haar mening gewijzigd. Tot vervelens toe herhaalde ze steeds dat mijn huwelijk geen huwelijk was maar een transactie met mij als onderpand. Ik werd nog een beetje kwaad en waarschuwde haar mijn dag niet te verpesten. Ik was weer op mijn oude standpunt teruggekeerd en dacht opnieuw dat alles beter was dan het internaat en mijn vader.

Ik schrok op omdat Henri hem toebeet de verhouding tussen hen niet voorgoed te bederven.

‘Het is pijnlijk voor mijn vrouw als u haar kwaliteiten in geld omzet,’ zei hij nijdig.

‘Ik heb ook niet gerekend dat ik Dora als huishoudster heb aangehouden. Voor een man alleen was zij niet nodig geweest,’ pruttelde mijn vader nog tegen voordat hij inderdaad zijn snavel hield.

Eindelijk kwamen we bij het huis van Henri aan. De auto stopte voor een monumentaal pand in de kom van het dorp. Het was een weinig uitnodigend huis, met vierkante erkers aan beide zijden naast de voordeur en ontelbare ramen met gesloten vitrage die omlijst waren door zwart geglazuurde tegeltjes. Daardoor oogde het huis onvriendelijk en ontoegankelijk. In de deuropening stonden de dienstmeiden, in het zwart gekleed en met witte, met kant afgezette halve schorten voor.

‘Zoveel personeel is voor niemand nodig,’ zei mijn vader nog voordat ik aan Henri’s hand de auto uitstapte.

Ik voelde me klein en verlegen en bijna schuldig toen de dienst-

meisjes een reverence voor me maakten en ik verwachtte een opmerking van mijn vader. Toen ik omkeek waar hij bleef, zag ik hem struikelen. Johan Polder kon hem nog net opvangen, wat niet gewaardeerd werd door mijn vader. Met zijn stok gebaarde hij dat de man van hem af moest blijven.

Wij betraden het huis. Tot mijn afschuw waren ook in de hal doodse kleuren verwerkt. Donkerbruine paneeldeuren tegen lichtbruine muren van stucmarmer. Aan het plafond hingen kristallen kroonluchters, het versleten tapijt in het midden van de marmeren hal ondersteunde de kleuren van de deuren en muren. Het enige vrolijke accent was de glanzend gepoetste slinger van een comtoise in een zwart geverfde kast.

Henri stond naar me te kijken en trok vragend zijn wenkbrauwen op. 'Ik moet nog wennen,' zei ik tegen hem en meteen realiseerde ik me dat dit de eerste woorden waren die ik na het *ja, ik wil* tegen hem sprak.

Hij ging me voor naar een kamer rechts van de ingang. Het was een ruime salon met naar mijn smaak te zware mahoniehouten meubels en een pronkkast met een uitgebreide verzameling porselein. Aan de muren hingen droefgeestige portretten van voorouders die streng de kamer in blikten. Voor de erker stond een gedekte tafel met daarop een koffieservies, een schaal gebak en koelers met champagne en glazen.

Ik was tot dan toe twee sferen gewend. Die van het klooster, waar een stille schijnheiligheid de nonnen en de meisjes van het internaat onderdrukte, en die van mijn ouderlijk huis, waar Dora op haar manier een huiselijke warmte had proberen te scheppen. In dat huis rook het altijd naar versgebakken koekjes, naar koffie vermengd met geurresten van de laatste middagmaaltijd, naar gestreken beddengoed, naar groene zeep en bij vriesweer soms ook naar kattenpis. In Dora's hart nam ik de meeste plaats in maar er waren toch nog hoekjes over waar ze haar liefde voor katten had opgeslagen. Meestal verbleven de katten buiten maar wanneer het kwik te ver onder nul zakte, haalde Dora ze naar binnen en ze vergat dan soms een bak met aarde te vullen waar ze hun behoefte op konden doen. Wie de bakkunst van Dora kende, nam de kattenluchten voor lief. Zelfs mijn vader zei er niets

van. Waarschijnlijk rook hij het niet eens, zijn neusgaten zaten vol met de geur van zijn kasboeken, die door het beduimelen de lucht van verrotte herfstbladeren hadden gekregen.

In de salon van Henri rook het pas naar onze keuken toen een van de dienstmeisjes een kan met koffie naar binnen droeg.

Inmiddels waren de notaris en pastoor Dumoulin ook gearriveerd. En Johan Polder, die gemelijk naar mijn vader keek. Dora kwam als laatste binnen en aan het stampen van haar boezem kon ik zien dat ze boos was. Zeer boos. Haar boezem was voor mij altijd de graadmeter van haar stemmingen geweest. Was ze in een goede bui dan dobberde die boezem rustig boven haar middel, maar was ze boos, zoals nu, dan werd het zeilbootje een oorlogsbodem. Zelden had ik Dora's boezem zich zo buiten de territoriale wateren zien begeven.

'Ze wilden mij bij de meiden in de keuken zetten,' siste ze tegen me.

Nog voordat ik antwoord kon geven, feliciteerde de notaris me. Aan zijn blik merkte ik dat hij Henri's beslissing om mij als bruid te nemen bijna een misplaatste grap vond. Karel Verberk verontschuldigde nog wel met een uitgestreken gezicht de afwezigheid van zijn vrouw, maar zelfs een imbeciel kon raden dat mevrouw Verberk zich niet had willen verlagen om een snotneus van achttien geluk te moeten wensen. Johan Polder hoefde niemand te verontschuldigen, hij had geen vrouw. Pastoor Dumoulin wenste mij veel heil en zegen met het huwelijk dat hij zojuist Henri en mij middels het sacrament met dezelfde naam had toegediend. Had hij dat maar niet gezegd.

'Neem me niet kwalijk,' zei Henri, die zijn arm om mijn middel legde. 'U maakt een klassieke fout, Eerwaarde. De priester dient het sacrament van het huwelijk niet toe, dat doen de echtelieden zelf. Zij dienen elkaar het sacrament van het huwelijk toe.'

'Pardon,' zei pastoor Dumoulin. 'Dat klinkt alsof u aan mijn theologische kennis twijfelt.'

'Op dit punt wel,' zei Henri glimlachend.

De pastoor wond zich op. 'Ik geloof mijn oren niet. De zeven sacramenten zijn het specifieke terrein van de priester. Heeft u weleens een zieke zich het sacrament van de stervenden zien toedienen?'

'Nee,' gaf Henri toe. 'Dat is de taak van de priester.'

‘En wat is dan uw probleem?’

‘Dat u vergeten bent dat het sacrament van het huwelijk de enige uitzondering op de regel is. Man en vrouw dienen elkaar dat sacrament toe. De priester is slechts getuige.’

‘Ongelofelijk dat u uw misvatting blijft volhouden.’

‘Ik wil u niet beledigen maar toch is het zo.’

Mijn vader probeerde nog grappig te zijn. ‘Valt er geld te verdienen aan een weddenschap?’

En toen hij geen antwoord kreeg maar het wel tot hem doordrong waarom zowel de pastoor als Henri hem de rug toedraaide, trok hij me uit de arm van Henri, mee naar de notaris, die met Polder stond te praten. Voor zijn doen vroeg mijn vader nog vriendelijk of Polder buiten gehoorsafstand wilde gaan staan.

‘Zoals u weet is dit mijn dochter Ada,’ begon hij tegen Verberk. ‘Dus ik ben haar vader,’ vervolgde hij. ‘En u bent de notaris van mijn schoonzoon.’

‘Tot nu toe klopt het wat u zegt,’ zei Verberk gereserveerd.

‘Om de koe bij de horens te vatten: wat vindt u van het contract dat mijn schoonzoon en ik bij mijn notaris hebben laten opmaken? Ik heb mijn dochter De Gele Berg geschonken.’

‘Om bij uw veestapel te blijven,’ zei Verberk wat minachtend lachend, ‘ik ben uw notaris niet en ik kan me niet bemoeien met andermans koeien.’

‘En dat betekent?’

‘Dat ik zonder de toestemming van Henri me niet uitspreek over zaken die mij in eerste instantie niet aangaan.’

Mijn vader, die minstens een kop kleiner was dan Verberk, ging op zijn tenen staan. Hij stak zijn klauw naar hem uit. ‘Ik kan u maken en breken,’ fluisterde hij woedend. ‘Ik heb geld en geld is macht.’

Ik kreeg bewondering voor Karel Verberk. Rustig legde hij mijn vader uit waarom hij hem niet van dienst kon zijn. Die wond zich steeds meer op omdat geen enkel woord hem beviel. Om het gesprek toch nog in goede harmonie te laten eindigen, stelde Verberk voor om een afspraak te maken, met Henri erbij. Na de huwelijksreis zou een datum vastgesteld kunnen worden.

‘Huwelijksreis,’ zei mijn vader, ‘ik weet nergens van. En waar gaat die huwelijksreis naartoe?’

‘Dat mag ik niet verklappen,’ zei Verberk. Hij wendde zich tot mij. ‘Het moet een verrassing voor de bruid blijven.’

‘Waar gaat die huwelijksreis naartoe?’ drong mijn vader weer aan.

Terwijl hij naar me knipoogde zei Verberk: ‘Dat kan van alles zijn. Londen bijvoorbeeld, of Parijs, Wenen, Rome. Zelfs New York behoort tot de mogelijkheden.’

‘New York?’ echode mijn vader. ‘En wie gaat die reis naar Amerika betalen?’

Verberk barstte in lachen uit en knipoogde weer naar me. ‘U,’ hikte hij. ‘Heeft uw notaris u daarvan niet op de hoogte gebracht?’

Wij hadden het aanvankelijk niet in de gaten. Mijn vader draaide raar met zijn ogen en de stok viel uit zijn hand. Even hadden Karel Verberk en ik nog het idee dat hij de grap doorhad en die kon waarderen. En zelfs schoot het door me heen dat ik mijn vader nog nooit zo uitbundig had gezien toen hij op zijn kromme benen een halve pirouette maakte en vooroverboog alsof hij een applaus in ontvangst nam. Pas toen hij als een lappenpop in elkaar zakte, kregen we het door.

Henri snelde toe, net als Polder en pastoor Dumoulin, die zich hardop afvroeg of dit het ogenblik was om het sacrament van de sterfenden toe te dienen, maar Dora duwde iedereen opzij en knielde bij mijn vader neer.

‘Volgens mij heeft hij een beroerte gehad,’ zei ze. ‘Laat een dokter komen. Hij moet direct naar het ziekenhuis.’

Mijn vader was inderdaad door een zware beroerte getroffen. Uiteraard ging de huwelijksreis niet door en misschien daarom de huwelijksnacht ook niet. Tot laat in de avond zaten Henri, Dora en ik aan het bed van mijn vader. Henri vroeg vaak of ik het emotioneel kon volhouden en als ik bevestigend antwoordde, prees hij mijn moed en standvastigheid. Hij streek de lok van mijn voorhoofd weg. Die hing nu voortdurend in mijn ogen, waar ik eigenlijk wel blij om was. Ik wilde niet dat hij aan mijn ogen merkte dat de beroerte van mijn vader me weinig deed. Eigenlijk voelde ik niets, geen compassie, geen barmhartigheid, geen droefheid. Wat er met mijn vader gebeurde

was, had wat mij betreft ook een willekeurig ander persoon kunnen treffen. Een onbekende die op straat in elkaar was gezakt, juist op het moment dat je hem passeerde. In zo'n geval zorg je dat er hulp komt en verder vervolg je weer je weg.

Toen we het advies kregen om thuis te gaan slapen, reed Polder Dora en mij in de Spijker naar huis. Henri bleef achter.

'Je moet begrijpen dat ik me verplicht voel bij je vader te zijn,' zei hij tegen me. 'Ik wil dat jij naar huis gaat. Je ziet er doodmoe uit. Slaap zacht, lieve Ada.'

Toen we thuiskwamen was een van de dienstmeisjes nog op. Ze wees me de weg naar mijn slaapkamer, waar een satijnen nachtjapon op bed lag. Het was het huwelijkscadeau van Dora.

'Zelf uitgezocht,' zei ze. Ze keek de kamer rond. 'Bij zo'n mooie inrichting hoort een passend nachtkleed.'

Het was inderdaad een schitterende kamer, met lichtblauw behang en iets donkerder getinte gordijnen. Over het grote tweepersoonsbed lag een goudkleurige sprei. Erboven hing een crucifix, wat me minder aanstond.

Ik trok mijn bruidsjurk uit, die bevlekt was met kaarsvet en aan de modderige zoom gescheurd, en ging in mijn onderjurk op de rand van het bed zitten.

'Dora,' zei ik, 'wat moet ik doen als straks mijn man komt? Moet ik naakt in bed liggen?'

Ze schrok en maakte een kruisteken. 'Lieve God, je bent geen vrouw van lichte zeden. Je houdt je nachtjapon aan en wacht af.'

'En wat gaat een man dan doen?'

'Die gaat op je liggen.'

'En dan?'

Dora zuchtte. 'Het wijst zich allemaal vanzelf.'

'Doet het pijn?'

'Dat hangt van de man af.'

'Maar ik wil niet meteen een kind.'

'Dat houd je toch niet tegen.' Ik trok mijn onderjurk uit en Dora gaf me de satijnen nachtjapon aan. 'Hij staat je beeldig,' zei ze goedkeurend. Ik gaf haar een kus. 'Mijn meisje,' zei ze toen vertederd. En waarschijnlijk herinnerde ik haar aan het onwetende kind dat ik ooit